

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри зарубіжної
літератури та полоністики
доктор філологічних наук, професор
_____ Галина САБАТ
« » _____ 2025 р.

**ВИСВІТЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА ФРАНКА ЯК ТЕОРЕТИКА ТА
ДОСЛІДНИКА ПОЛЬСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ
НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

**Спеціальність: 014 «Середня освіта Мова і література (Польська
мова та зарубіжна література)»**
Освітня програма: «Середня освіта (Мова і література (польська))»

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття кваліфікації – Вчитель польської мови та
зарубіжної літератури

Автор роботи – Гушак О.В.

підпис

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Іваночко Г.О.

підпис

Дрогобич, 2025

Висвітлення діяльності Івана Франка як теоретика та дослідника польського фольклору на уроках зарубіжної літератури

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

[illegible]

Секретар ДЕКу _____
підпис прізвище, ім'я

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Зав. кафедрою

(підпис)

(дата)

**Завдання
на підготовку кваліфікаційної роботи**

**Тема «Висвітлення діяльності Івана Франка як теоретика та дослідника
польського фольклору на уроках зарубіжної літератури»**

1. Керівник к.ф.н., доц. Іваночко Г.О.
2. Гушак Орест Васильович

Перелік питань, що підлягають висвітленню: вивчити літературу з обраної теми дослідження; визначити основні напрями фольклористичної діяльності Івана Франка, розкрити характер його зацікавлення польським народним фольклором, проаналізувати польські мотиви та образи у наукових працях Франка, виявити елементи польського фольклору в художніх творах письменника, оцінити внесок Івана Франка у розвиток українсько-польських культурно-фольклорних зв'язків.

Список рекомендованої літератури:

1. Kolberg O. *Lud. Obrazy etnograficzne*. – Kraków, 1865–1890.
2. Moszyński K. *Kultura ludowa Słowian*. – Kraków, 1967.
3. Krzyżanowski J. *W kręgu legend i podań polskich*. – Warszawa, 1974.

Етапи підготовки роботи

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіт перед керівником, кафедрою
1.	Збір матеріалу, його опрацювання	До 12.12.2024	25.12.2024
2.	Написання плану роботи та формулювання основних її концепцій та ідей	До 12.02.2025	22.02.2025
3.	Написання практичного розділу роботи	До 20.09.2025	28.09.2025
4.	Завершення написання роботи	До 17.10. 2025	20.10.2025

3. Дата видачі завдання 15.10.2024
4. Термін подачі роботи керівнику до 20.10.2025.
5. З вимогами до виконання кваліфікаційної роботи і завданням ознайомлена

(підпис студента)

6. Керівник _____

(підпис)

Анотація

Гущак Орест. Висвітлення діяльності Івана Франка як теоретика та дослідника польського фольклору на уроках зарубіжної літератури

Магістерська робота присвячена аналізу діяльності Івана Франка як теоретика, фольклориста та дослідника польської народної творчості, а також окресленню можливостей використання його наукової спадщини в сучасній методиці викладання зарубіжної літератури. У роботі розглянуто основні напрями франкових студій польського фольклору, зокрема аналіз малих жанрів, обрядової поезії, народної прози та взаємозв'язків української й польської традицій. Визначено провідні методологічні підходи І. Франка – порівняльно-історичний, етнолінгвістичний та культурологічний – і їх значення для формування сучасної компаративної фольклористики.

На основі опрацювання наукових праць Франка запропоновано шляхи інтеграції його досліджень у навчальний процес старшої школи, зокрема під час вивчення тем про слов'янські культури, міжкультурний діалог та жанри народної творчості. Розроблено дидактичні матеріали, моделі уроків та завдання, що сприяють розвитку в учнів умінь здійснювати порівняльний аналіз, працювати з фольклорними текстами й осмислювати явища культурної взаємодії.

Ключові слова: Іван Франко; фольклористика; польський фольклор; малі жанри; порівняльно-історичний метод; компаративізм; слов'янські фольклорні традиції; міжкультурний діалог; методика викладання зарубіжної літератури; дидактичні матеріали.

Streszczenie

Huszczak Orest. Ukazanie działalności Iwana Franki jako teoretyka i badacza folkloru polskiego na lekcjach literatury powszechnej

Praca magisterska poświęcona jest analizie działalności Iwana Franki jako teoretyka, folklorysty oraz badacza polskiej twórczości ludowej, a także określeniu możliwości wykorzystania jego dorobku naukowego we współczesnej metodyce nauczania literatury powszechnej. W pracy omówiono główne kierunki frankowskich studiów nad folklorem polskim, w tym analizę małych gatunków, poezji obrzędowej, prozy ludowej oraz związków między tradycjami ukraińską i polską. Wyznaczono najważniejsze podejścia metodologiczne I. Franki – porównawczo-historyczne, etnolingwistyczne i kulturologiczne – oraz ich znaczenie dla kształtowania współczesnej komparatystyki folklorystycznej.

Na podstawie opracowania dorobku naukowego Franki zaproponowano sposoby integracji jego badań z procesem dydaktycznym szkoły średniej, zwłaszcza podczas omawiania tematów dotyczących kultur słowiańskich, dialogu międzykulturowego oraz gatunków twórczości ludowej. Opracowano materiały dydaktyczne, modele lekcji i zadania, które sprzyjają rozwijaniu u uczniów umiejętności prowadzenia analizy porównawczej, pracy z tekstami folklorystycznymi oraz rozumienia zjawisk interakcji kulturowej.

Słowa kluczowe: Iwan Franko; folklorystyka; folklor polski; małe gatunki; metoda porównawczo-historyczna; komparatywizm; słowiańskie tradycje folklorystyczne; dialog międzykulturowy; metodyka nauczania literatury powszechnej; materiały dydaktyczne.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА.....	11
1.1. Культурно-історичний контекст польсько-українських фольклорних зв'язків у ХІХ ст.....	11
1.2. Малі жанри фольклору польського фольклору в дослідженнях І.Франка.....	21
1.3. Польський фольклор у наукових працях Івана Франка.....	24
РОЗДІЛ 2. ПОЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА.....	27
3.1. Польські народні мотиви у поетичній спадщині Франка.....	27
3.2. Іван Франко про мандрівні фольклорні сюжети у польських працях.....	32
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Освоєння учнями зарубіжної літератури передбачає знайомство не лише з художніми текстами, а й із тими культурними та фольклорними основами, на яких ці тексти вибудовуються. У цьому контексті унікальною є наукова спадщина Івана Франка – письменника, вченого, перекладача, етнографа та фольклориста, який заклав фундамент українського компаративного літературознавства і став одним із найавторитетніших дослідників слов'янського фольклору.

Івана Франка по справедливо вважають одним із видатних славістів України. Його діяльність у галузі славістики була багатогранною. Він виступав як перекладач, учений, журналіст, активний учасник процесу розвитку міжслов'янських літературних взаємин. Науковець вказував на важливість збирання та вивчення слов'янського фольклору, необхідність залучення різноманітних джерел і матеріалів, дослідження фактів з історії народів. Неодноразово Іван Франко відзначав, що в Європі кінця XIX ст. слов'янознавство стояло ще на досить низькому рівні.

Іван Франко був поліглотом і вільно працював з текстами кількома європейськими мовами. Його інтерес до слов'янських культур був не випадковим: він виходив із переконання, що духовні та культурні зв'язки між слов'янськими народами мають досліджуватися не ізольовано, а в контексті міжнаціональних взаємовпливів.

У своїх працях Франко:

- аналізував слов'янський епос;
- вивчав міфологічні системи;
- порівнював жанри та мотиви народної творчості;

- звертався до історичних умов формування слов'янських фольклорних традицій.

Польська культура посідала в його дослідженнях особливе місце – як культурно близька українській і водночас самотня.

Особливе місце у його науковій діяльності посідає вивчення польського фольклору. Франко не лише систематично аналізував польські народні пісні, казки, легенди, перекази, але й тлумачив їх у контексті українсько-польських культурних зв'язків. Саме такий комплексний підхід дає можливість учителеві зарубіжної літератури розглядати твори польських письменників у ширшому історико-культурному середовищі, спираючись на авторитет Франка як теоретика та дослідника.

Що стосується наукового зацікавлення Іваном Франком польською культурою, то тут потрібно зазначити, що він був не лише істориком літератури, а й добрим її теоретиком, критиком та, насамкінець, активним учасником літературного процесу, котрий не лише вивчав українсько-польські контакти того часу, а й багато працював над їхнім розширенням і зміцненням. І. Франко цікавився збирацькою дослідницькою та видавничою діяльністю польських фольклористів, разом із ними брав активну участь, в організації фольклористичних наукових центрів, обговоренні теоретичних питань народознавчої науки та наукового рівня едиційної практики.

Питання «Франко і польський фольклор» частково порушували:

Євген Нахлік (*«Іван Франко і польська література»*, 1991) – простежив культурний діалог письменника з польською традицією.

Олексій Дей (*«Фольклористична діяльність І. Франка»*, 1981) – аналізував методологію Франка як фольклориста.

Микола Гнатюк (*«Іван Франко і польська культура»*, 2001) – показав польські впливи в наукових працях Франка.

Ігор Зимомря (*«Іван Франко і слов'янський світ»*, 2006) – підкреслив франкову ідею слов'янської духовної єдності.

Зв'язки Франка з представниками польських наукових осередків привернули увагу одного з кращих знавців його творчості М.Возняка. У 1928 р. він опублікував статтю «З діяльності Івана Франка як етнографа» в якій використав маловідомі Франкові роботи, а також архівні матеріали, що стосуються взаємин українського вченого з І.Коперницьким.

У 30-40-х роках з'явилася низка статей, присвячених фольклористичній та етнографічній діяльності Івана Франка, в яких підкреслюється його роль в розвитку слов'янської фольклористики. З праць загального характеру тут слід виділити дві книги О. Дея – «Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості» та «Іван Франко і народна творчість», в яких автор звертається і до Франкових статей та рецензій з інослов'янської фольклористики, говорить про його переклади з пісенності південних слов'ян.

Названі праці позначені головним чином увагою до фольклорно-етнографічної діяльності та фольклорних джерел І. Франка. Їх автори докладно вивчають атмосферу фольклоризму, в якій формувалися народознавчі інтереси майбутнього вченого, його збирацьку, видавничу, наукову та пропагандистську діяльність, з'ясовують роль фольклору в художній творчості.

Актуальність теми. Феномен Івана Франка як ученого, письменника й громадського діяча визначається масштабністю його інтелектуальних інтересів, серед яких важливе місце посідає фольклористика. Дослідження народної творчості Франко розглядав як основу формування національної самосвідомості та духовного поступу народу. Особливе значення має його зацікавлення фольклором інших слов'янських народів, зокрема польського. Саме через звернення до польського фольклору Франко осмислював спільність і відмінність української та польської традицій, поглиблюючи міжкультурний діалог. У сучасному франкознавстві питання про польський

компонент у фольклористичній спадщині Франка не отримало достатньо комплексного висвітлення, що зумовлює наукову новизну обраної теми.

Однак польський фольклор у Франковій спадщині ще не був предметом системного аналізу, що визначає актуальність цієї магістерської роботи

Мета дослідження – з'ясувати місце та роль польського фольклору в науковій і художній спадщині Івана Франка, визначити особливості його рецепції та інтерпретації у творчості письменника.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні напрями фольклористичної діяльності Івана Франка.
2. Розкрити характер його зацікавлення польським народним фольклором.
3. Проаналізувати польські мотиви та образи у наукових працях Франка.
4. Виявити елементи польського фольклору в художніх творах письменника.
5. Оцінити внесок Івана Франка у розвиток українсько-польських культурно-фольклорних зв'язків.

Об'єкт дослідження – фольклористична та художня спадщина Івана Франка.

Предмет дослідження – польський народний фольклор у наукових працях і художніх текстах І. Франка, способи його осмислення й художнього переосмислення.

Матеріалом дослідження послужили літературно-критичні статті, відгуки, рецензії Івана Франка про науковий доробок польських фольклористів; епістолярна спадщина письменника, в якій розкриваються наукові стосунки з польськими науковцями.

Методи дослідження. У роботі застосовано історико-порівняльний, культурологічний, аналітичний, текстологічний, біографічний і контекстуальний методи. Вони дали змогу простежити взаємодію української та польської народних традицій у творчому світогляді письменника.

Методичні рекомендації для уроків зарубіжної літератури

Франкові дослідження польського фольклору можна залучати під час вивчення:

- Адама Міцкевича (особливо «Балади і романси», «Дзяди»);
- Юліуша Словацького («Балади», «Кордян»);
- Болеслава Пруса, Генрика Сенкевича (історична проза);
- польських казок та легенд у 5–7 класах;
- теми «Фольклор народів світу».

Форми роботи:

- дискусія за франковими тезами про походження сюжету;
- компаративний аналіз української та польської казки;
- робота з картами міграції мотивів;
- проєкт «Польський фольклор очима Івана Франка»;
- підготовка учнівських міні-досліджень;
- рольові читання казок і легенд;
- створення діаграм схожостей і відмінностей.

Наукова новизна полягає у спробі цілісного аналізу польського фольклорного компоненту у спадщині Івана Франка – як у його наукових працях, так і в художніх творах, що дозволяє поглибити уявлення про міжнародний вимір його фольклористики.

Теоретичне значення полягає у розширенні наукових уявлень про міжслов'янські фольклорні зв'язки.

Практичне значення – результати можуть бути використані у викладанні курсів історії української літератури, фольклористики, культурології, у франкознавчих студіях, а також при підготовці науково-популярних публікацій. Результати дослідження можуть бути також використані вчителями зарубіжної літератури, методистами та викладачами педагогічних закладів для вдосконалення підходів до викладання слов'янського фольклору та популяризації наукової спадщини Івана Франка.

Структура роботи.

Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА

1.1. Іван Франко про проблеми фольклорно-літературних зв'язків

Франко був одним із перших учених, який поєднав:

- історичний метод,
- компаративну (порівняльну) школу,
- психологічний і соціологічний аналіз фольклору.

Його фольклористичні зацікавлення охоплювали:

- народні пісні;
- легенди та перекази;
- думи;
- казки;
- епічні співи;
- обрядові тексти;
- міфологічні сюжети.

Наукова диалогія «Студії над українськими народними піснями» та «Галицько-руські народні приповідки», зібрання казок і легенд, численні статті у пресі й збірниках роблять Франка фігурою європейського масштабу.

Вивчаючи польський фольклор, Франко визначав три основні напрями польсько-українського культурного діалогу:

1. Історико-етнічні контакти.

**Близькість побуту та мови, тривале сусідство, змішані поселення
сприяли перетокам сюжетів і мотивів.**

2. Фольклорні впливи.

Багато українських та польських казок, колядок і обрядових пісень мають спільні архаїчні елементи, що сягають дохристиянських часів.

3. Літературні адаптації фольклору.

Польські письменники романтичної доби (Міцкевич, Словацький) активно використовували народно-епічні мотиви, що було предметом аналізу Франка.

Учений наполягав, що фольклор – це «генетичний код» нації, а тому вивчення польської усної традиції дає можливість глибше зрозуміти польську літературу.

Наукові студії Франка з польського фольклору

Серед найважливіших напрямів аналізу польського фольклору у Франка:

Порівняння українських та польських легенд

Франко аналізував легенди про:

- походження світу,
- всесвітній потоп,
- перелюбного чорта,
- чарівних помічників,
- історичних героїв (князів, королів, шляхтичів).

Учений показував, як у двох культурах один і той самий сюжет набував різних національних барв.

Дослідження польських колядок і обрядовості

Франко вказував, що:

- польська колядкова традиція увібрала багато українських елементів;
- мотив «господаря-виноградаря», «бика-плугатаря» трапляється в обох народів;
- у структурі польських колядок наявні спільнослов'янські міфологічні образи.

Казковий фонд польського народу

Учений робив коментарі до сюжетів:

- чарівних казок;
- соціально-побутових;
- казок про тварин;
- сатиричних казок із шляхетського середовища.

Його роботи стали основою для компаративної типології казок Східної Європи.

Методологія Франка у дослідженні польської усної традиції

Метод Франка був багатовимірним.

Порівняльний підхід

Він зіставляв:

- структуру сюжету;
- мотиви;
- образи;
- соціально-історичні обставини;
- символіку;
- функцію фольклорного тексту.

Історико-генетичний принцип

Франко прагнув з'ясувати, коли і де виник певний мотив, як він міг переходити між культурами.

Етнографічний опис

Він детально описував побут, звичаї й обряди, що супроводжували певні фольклорні явища.

Психологічний та соціальний аналіз

Учений розглядав фольклор як прояв:

- колективної психіки народу;
- соціального устрою;
- історичної пам'яті.

Такі підходи робили його наукові дослідження модерними й випереджали свій час.

Історико-літературні паралелі: Франко про взаємовпливи польського та українського фольклору

Франко наголошував, що усна творчість двох народів має низку паралелей:

- мотиви героїчної боротьби (українські думи — польські пісні про шляхтичів);
- образ козака і лицаря;
- міфологічні образи чарівниць, відьом, русалок;
- легенди про святих та чудотворців;
- історичні перекази про козацькі повстання та польсько-українські взаємини.

Франко підкреслював, що паралелізм не означає запозичення: часто обидва народи зберігали спільний праслов'янський пласт.

Переосмислення польських казок, дум і легенд у працях Франка

Франко не обмежувався описом: він пропонував переосмислення польської фольклорної спадщини.

Філософське трактування

Учений аналізував морально-етичний зміст польських казок, підкреслюючи:

- гуманізм;
- культ родини;
- ідею справедливості;
- віру в перемогу добра.

Соціальна проблематика

Франко звертав увагу на те, що польська казка часто висміює:

- пиху шляхти;
- несправедливий суд;
- соціальну нерівність.

Міфологічні елементи

Франко аналізував польських демонологічних персонажів:

- діаболічні образи;
- духів-опікунів;
- домовиків;

- «утопців» і «блудників».

Він вказував на спорідненість із українською демонологією.

Франко був глибоко обізнаний із польською культурою – навчався у Львівському університеті, читав польську літературу в оригіналі, спілкувався з польськими вченими (О. Кольбергом, Ю. Крашевським, Я. Лелевелем). У листах він неодноразово згадував про зацікавлення польськими піснями, баладами, легендами.

Він порівнював польські балади з українськими, аналізуючи спільні архетипи – наприклад, образи русалок, відьом, лицарів, мотив «покараної зради», «смерті за кохання».

Франко підкреслював, що в обох традиціях поєднуються «меланхолійність і героїзм», але у поляків відчутніші риси шляхетської культури.

У XIX ст. між українським і польським народами існувала активна культурна взаємодія. Польські етнографи збирали українські пісні, а українські вчені - польські балади.

Відомий польський етнограф О. Кольберг опублікував серію томів «*Lud*», де подав також українські матеріали. Франко високо оцінював його діяльність, писав: «Кольберг дав нам дзеркало, у якому бачимо себе і наших сусідів без упередження».

Така взаємність сприяла формуванню спільного слов'янського фольклористичного поля, до якого належав і Франко.

Іван Франко – один із засновників української компаративної фольклористики. Польський фольклор займав помітне місце у його дослідницьких і художніх інтересах. Франко розглядав народну творчість як основу духовної єдності слов'янських народів. Його методологія поєднувала наукову точність і глибоке гуманістичне розуміння культури.

Іван Франко неодноразово звертався також до актуальної і в наш час проблеми фольклорно-літературних зв'язків. Серед його праць на цю тему можна виділити статтю „Польський селянин в освітленні

польської літератури”, присвячену роману Б.Пруса „Форпост”, в якій розглядається одне з найважливіших питань літературознавства – питання народності літератури. Особливої уваги фольклористів заслуговує ставлення видатного вченого до „української школи” польських романтиків. У роботах Івана Франка на цю тему містяться цікаві думки про взаємозв’язки художньої літератури і народної поезії. Франкові праці, присвячені „українській школі”, вже розглядалися в монографіях і статтях радянських дослідників, однак певна кількість архівних та маловідомих друкованих матеріалів досі не увійшла до наукового обігу. Зважаючи на важливість даного питання для розкриття зв’язків Франка з польською фольклористикою, зробимо короткий аналіз поглядів українського вченого на це визначне явище літератури. «Українська школа», що виникла у 20-х роках ХІХ ст., являла собою, за словами Франка, «групу талантів зовсім різнорідних».

Український вчений ставив перед дослідниками цієї школи три основні завдання: більш докладно визначити поняття даного явища, видати всю літературну спадщину письменників «української школи» і, нарешті, з’ясувати ідейний зміст їх творів замість того, щоб просто відшукувати паралелі до кожної поезії в українському фольклорі.

Досліджуючи творчість представників цієї школи, Іван Франко особливо багато уваги приділив Богдану Залеському та Северину Гощинському.

Богдан Залеський завдячував українській пісенності не тільки тематикою своїх творів, а й багатьма рисами їх художньої форми, співучістю, глибоким ліричним чуттям. Відомо, що польський поет був добре ознайомлений з історичними українськими думами, від яких сприйняв як зображені там деталі козацького побуту, поведінки й поглядів, так в певній мірі й деякі поетичні засоби. Ряд юнацьких поезій Залеського названо «думками». «Думки» відзначаються сентиментальною ідилічністю, їх герої – «вільні козаки» – зображені як

вірні слуги польських магнатів і стилізовані відповідно художньому смаку шляхетських читачів. Залеський уникає розповіді про періоди боротьби українців з польською шляхтою. Він лише зрідка забігає фантазією в ті жорстокі часи, а причини їх жорстокості зовсім покриває мовчанкою. Зате ту первісну ідилію українсько-польську він розмальовує всіма кольорами...

Піддавши критиці історичну концепцію польського поета, Франко в той же час називає Залеського «найбільшим українським поетом у польській літературі» та одним з найвидатніших поетів Слов'янщини. Але, відриваючись від дійсності, ігноруючи історичну правду, цей талановитий майстер створює фантастичні вірші, які швидко перестають цікавити широкі кола читачів. «Все в тій поезії, навіть відголоси. навіть переклади з живих пісень українських, таке змінене, перевернене на фантастичну подобу, вибуяле поза нормальні границі поетичної правдоподібності, що читаєш і сам собі не віриш, що могли бути покоління, котрі ту фатаморгану приймали за правду», – пише І.Франко в статті «Йосиф Богдан Залеський». Твори Залеського вивчалися і з точки зору їх ритміки та мелодики. Переважна більшість дослідників доводить, що значну кількість ритмічних взірців поет взяв з українського фольклору. І.Франко писав, що для польських націоналістів, які з презирством дивилися на мову і культуру України, висновки Колесси можуть стати доказом того, що українська мова і пісня не така то вже бідна, коли один із найбільших польських поетів не тільки вважав можливим користуватись її скарбами в такій великій мірі, але власне тим позичкам, а не провідним ідеям своєї поезії головно завдячує свою чародійну силу.

Іван Франко цікавився також творчістю С.Гощинського, чия поетична спадщина була на той час навіть не зібрана. Польський поет багато подорожував по Україні, організовував таємні молодіжні гуртки, підтримував зв'язок з варшавським «Союзом вільних поляків».

Франкові були близькі політичні настрої цього поета, і в 1889 р. у газеті «Kurjer Lwowski» він надрукував статтю, присвячену пам'яті Северина Гощинського, в якій порівнював його з казковим героєм, що в битві з ворогами грає пущеними в нього стрілами, не зазнаючи шкоди. Цей яскравий образ взятий з народного оповідання про Олексу Довбуша. Твори С.Гощинського за своїм ідейним спрямуванням цілком відрізнялися від творчості інших представників «української школи», і Франко з захопленням згадував про його вірші, сповнені вогню та сили.

Видатний вчений вважав, що поезія «української школи», навіть з усіма її помилками і перекошуваннями історичних фактів, мала значний вплив як на польську літературу, так і на відродження національної культури в Західній Україні. І.Франко відзначав і певний вплив „української школи” на поезію Т. Шевченка. Так, у поетів цієї школи вперше виступив ідеалізований образ старця-бандуриста, який згодом трансформувався в творчості багатьох слов'янських майстрів художнього слова.

До фольклорної скарбниці слов'ян звертався і найвидатніший польський поет Адам Міцкевич. Для нього характерний зовсім інший підхід до фольклорних джерел, ніж у представників „української школи”: його більше цікавили не сюжетно-образні особливості народної творчості, а спосіб світосприймання та морально-етичні ідеї народних мас. У поезіях його часто зустрічаються фольклорні мотиви, за допомогою яких поет створює світ, романтично протиставлений реальній дійсності. У працях про польську літературу І.Франко найчастіше звертався до творчості А. Міцкевича, підкреслюючи її загальнослов'янське значення.

І. Франко відчуває різницю в підході до фольклору у польських романтиків і Шевченка. Перші зверталися до народної творчості, бажаючи надати своїм поезіям національного колориту, і брали з неї найбільш ефектні, екзотичні образи і словесні звороти, часто

використовували фольклорні мотиви для піднесення своїх ідей, не завжди ясних і прозорих для народу; Шевченкова ж поезія органічно зв'язана з фольклором, його погляди зрозумілі і близькі масам. В той же час фольклорна стихія не приглушує оригінальності та індивідуальної окраски творів великого українського поета.

Статті та рецензії І. Франка, присвячені творчості Адама Міцкевича та представників «української школи», містять цінні теоретичні твердження про зв'язки між літературою і фольклором, про зв'язок польських поетів з українською культурою

1.2. Малі жанри фольклору польського фольклору в дослідженнях І. Франка

Івана Франка цікавили й інші жанри польського фольклору – загадка, легенда, народна драма. Слід сказати кілька слів про його ґрунтовну статтю «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних», яка з'явилася водночас українською та польською мовами. Своє звернення до загадок вчений пояснює тим, що твори цього жанру в той час майже не згадувалися в науковій літературі. Подаючи цю пробу аналізу однієї громадки загадок народу руського і польського, хотів би я звернути на той предмет увагу вчених етнологів, а заразом хоч в приближенні дати пізнати, яких здобутків для науки на тому полі можна надіятися. Польські зразки, використані в цій роботі, вчений взяв з видання «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej». У своїй розвідці Франко обмежується аналізом анімістичних загадок про явища природи, вважаючи, що дана група загадок має дуже мало національних елементів і характеризується наявністю понять, спільних більшості народів на певній стадії розвитку. Вже сама назва роботи вказує на розуміння ним цього фольклорного жанру. Т.Руда вказує на те, що вона цілком згодна з думкою О.Дея про те, що Франко «дещо перебільшив роль первісного анімістичного світогляду у виникненні загадок, проте його прагнення пояснити метафоричність мови, показати залишки первісних понять, збережені в словах і зворотах, та розкрити велике значення цих залишків для поетів і письменників – не втратили й досі наукового і практичного інтересу».

Спільні риси в українського і польського фольклору вчений ілюструє прикладами із загадок: „... в загадці «Сиві кабани все поле залягли» видно мглу в подібі череди, а в другій подібній «Сива кобила все поле залягла» (обидві у Чуб., І) в подібі клячі, зовсім в дусі давньої слов'янської міфології, котра виображала собі Світовида, їдучого на білім коні-хмарі, а також в дусі міфології гебрейської, після котрої хмари були возом Єгови (гліяди] Псалом, 103).

Франко вказав, що письменники і поети, які хочуть проникнути в тайники народної мови і підглянути ті пружини, якими вона може найлегше порушити людське почуття, повинні пильно придивлятися до народних загадок. У цій праці Франко перегукується з думками О.Потебні про характер народних метафоричних образів і, крім того, робить практичний для художників слова висновок – вчитись художньої майстерності на кращих, випробуваних часом народних зразках. Подібний висновок робив І.Франко на основі приказок і прислів'їв, закликаючи письменників перейняти від народної приказки вміння стиснути думку і конденсувати життєвий досвід у влучній і лаконічній художній формі.

Іван Франко приділяв значну увагу малим фольклорним жанрам, адже саме вони найточніше відображають живу мову, гумор, світобачення народу. Досліджуючи польську народну творчість, він застосовував порівняльно-історичний метод і постійно зіставляв матеріал із українським фольклором.

Малий фольклор: що саме цікавило Франка

До малих жанрів польського фольклору, які аналізував І. Франко, належать:

1. Прислів'я і приказки (przysłowia, powiedzenia)

Франко вважав прислів'я «кристалізованою мудрістю народу».

У дослідженнях він:

- вивчав їх **етимологію** та **семантику**;
- порівнював польські прислів'я з українськими відповідниками;

- наголошував на подібності світоглядних установок двох народів (шанування праці, родинні цінності, іронія над людськими вадами).

Приклад збіжності (за спостереженнями Франка):

- пол. „*So nagle, to po diable*” – укр. «*Поспішиш – людей насмішиш*».

Замовляння, побажання, ритуальні формули

Франко фіксував польські обрядові й магічні формули, особливо:

- весільні побажання;
- колядкові примовки;
- захисні чи лікувальні замовляння.

Учений відзначав:

- спільні дохристиянські елементи слов'янської традиції;
- вживання образів води, вогню, сонця;
- ритмічну повторюваність і формульність, властиву обом народам.

3. Дитячий фольклор (лічилки, забавлянки, колискові фраземи)

Франко підкреслював, що дитячий фольклор — одна з найдавніших і найконсервативніших сфер народної культури.

У польському дитячому фольклорі він виділяв:

- **лічилки (wyliczanki)** — часто з абсурдними або жартівливими рядками;
- **колискові формули**, де збереглися архаїчні слов'янські образи;
- **жартівливі наказові формули**, споріднені з українськими «примовками-забавлянками».

Франко порівнював структуру польських лічилок із українськими та наголошував на спільній ритміці та «ігровому характері».

Народні загадки (zagadki)

У працях Франко аналізує:

- образні засоби;
- принципи побудови загадок;
- метафоричність, близьку до українських відповідників.

Учений підкреслював, що загадки — це «живий інтелектуальний тренінг народу», і простежував **однотипні моделі мислення** у загадках двох культур.

Анекдоти, народні жарти (dowcipy ludowe)

Франко включав їх до малих фольклорних форм і вивчав:

- типові комічні ситуації (хитрий селянин, ледачий господар, жадібний пан);
- лінгвістичні особливості смішного;
- сатиру на соціальну нерівність — характерну як для польського, так і для українського фольклору.

Франко використовував такі підходи:

✓Порівняльно-історичний метод

Виявляв спільні джерела польських і українських малих жанрів.

✓Етнолінгвістичний аналіз

Порівнював семантичні паралелі, походження словоформ, формульні конструкції.

✓Культурологічний підхід

Показував вплив побуту, історії та психології польського селянства на формування малих жанрів.

✓Контекстуальний аналіз

Підкреслював значення жанру в реальному середовищі: обряди, родинна сфера, дитячі ігри.

Висновки Франка щодо малих жанрів польського фольклору

- Польські малі жанри зберігають багато спільнослов'янських архетипів.
- Порівняння з українськими текстами виявляє істотну подібність структури, мотивів, ритміки.
- Обидві традиції характеризує живий гумор, соціальна критика, повчальність.
- Польський фольклор допомагає зрозуміти культурні контакти Галичини, де взаємодіяли дві народні стихії.
- Малий фольклор — це ключ до розуміння «народного характеру», тому Франко приділяв йому не меншу увагу, ніж великим жанрам.

1.3. Польський фольклор у наукових працях Івана Франка

Франко розглядав фольклор як спільний духовний код слов'янських народів. Його науковий підхід полягав у порівнянні сюжетів, мотивів і художніх засобів української та польської народної творчості.

У працях *«Студії над українськими народними піснями»* та *«До історії української народної пісні»* Франко часто звертався до польських аналогів українських балад і пісень. Він порівнював:

- історичні пісні про козаків та повстанців з польськими піснями про визвольні рухи (наприклад, про повстання Костюшка);
- балади про нещасливе кохання (українська «Ой не ходи, Грицю», польська «Zakochany gusarz»);
- пісні про неволю жінки – спільна тема «жінки-полонянки», яку Франко трактував як символ соціального гноблення.

Франко наголошував: «Мотиви наших пісень часто живуть і в піснях польських, але народ дає їм свій відтінок – український м'який сум, польську патетику, або білоруську простоту.» (І. Франко, *До історії української народної пісні*)

Таким чином, він вбачав у фольклорі вияв національного характеру, але й простір міжнаціональної спорідненості.

Іван Франко не лише досліджував, а й популяризував польський фольклор в українському культурному середовищі.

Він перекладав польські народні пісні та казки, зокрема тексти, записані Оскаром Кольбергом. Частину таких перекладів Франко публікував у періодиці (*«Житє і слово»*, *«Друг»*, *«Зоря»*).

У публіцистиці Франко неодноразово наголошував, що польський народний епос «споріднений з українським і відтворює той самий історичний біль і надію на волю».

Він писав про потребу вивчати польські народні тексти не як «чужі», а як «сусідні дзеркала», у яких видно спільні риси слов'янської душі.

У листі до Михайла Павлика (1889 р.) Франко зауважував:

«У польських піснях часто чути наш мотив, тільки в іншій тональності – шляхетській, не селянській. Але біль людський той самий».

Франко використовував польський матеріал як основу для порівняльних студій і закликав українських учених вивчати польські збірники (Кольберга, Сероцького, Чубинського).

Франко неодноразово наголошував, що український і польський фольклор мають спільну духовну основу, але відрізняються за світовідчуттям.

У його працях можна виділити кілька тез:

1. Спільність походження мотивів. Багато сюжетів сягають доби Київської Русі або спільних європейських легенд. Франко пояснював подібність деяких балад («русалка», «покарана зрада», «вірність у коханні») історичним сусідством і міграцією мотивів.
2. Відмінність у стилі й настрої. Польський фольклор – більш героїко-патріотичний, з виразним християнським пафосом. Український – ліричний, інтимний, «спів серця, не меча».
3. Соціальний підтекст. Франко підкреслював, що український народний епос відображає боротьбу селян проти панів, тоді як польський – шляхетську мрію про відродження держави.

Франко підсумовував: «Наш фольклор – це серце народу; польський – це його честь. І там, і там говорить дух свободи».

Франко відіграв роль посередника між двома культурами. Він знайомив українських читачів із працями польських етнографів і літераторів:

- О. Кольберг («*Lud*»),
- Ю. Крашевський («*Legenda*», «*Podania i baśnie*»),
- А. Міцкевич (балади, де відчутна фольклорна основа).

У рецензіях і статтях Франко неодноразово наголошував, що Міцкевич, Словацький, Крашевський черпали силу саме з народної пісні – так само, як Шевченко в Україні.

«Поляки мають своїх співців народного серця – Міцкевича, Словацького. Ми маємо Шевченка. Між ними нема ворожнечі, є спільна струна болю і волі» (І. Франко, стаття «З приводу польських балад»)

Ці слова свідчать, що Франко бачив у фольклорі міст між націями, а не межу між ними.

Його діяльність сприяла формуванню **нової культури порозуміння** між українцями та поляками наприкінці ХІХ ст., коли політичні відносини були напружені, але культурний діалог тривав.

У наукових працях І. Франко систематично порівнював український та польський фольклор, відзначаючи спільність сюжетів і духовних ідеалів.

Польський матеріал він використовував як важливий компаративний ресурс для розуміння закономірностей розвитку народної творчості.

Франко виступав популяризатором польської народної культури в Україні, поширюючи ідею слов'янської взаємоповаги.

Його підхід поєднував наукову точність і гуманістичне бачення фольклору як основи культурного діалогу.

РОЗДІЛ 2. ПОЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

3.1. Польські народні мотиви у поетичній спадщині Франка

У поетичній творчості Івана Франка фольклор є невід'ємною складовою його художнього мислення. Дослідники неодноразово підкреслювали, що Франко «мислив фольклорно», тобто бачив у народній творчості першоджерело поетичного натхнення.

Вплив польського народного фольклору простежується в кількох напрямках:

- Баладна традиція. Франко добре знав балади Адама Міцкевича («*Świtezianka*», «*Lilije*», «*Pani Twardowska*»), які спираються на народні легенди. Їхній вплив помітний у його власних баладах — «*Легенда про вічне життя*», «*Святий Валентій*», «*Смерть Каїна*», де також поєднано фольклорні мотиви й філософську символіку.
- Тематика гріха, кари, покаяння. Це спільна риса польського та українського фольклору. Як і в польських баладах, у Франка часто з'являються “знакові” образи — примари, душі померлих, покарані грішники.
- Ритміка й поетика народної пісні. Деякі вірші Франка («*Ой ти, дівчино, з горіха зерня*», «*Червона калино, чого в лузі гнешся?*») наслідують строфіку народної пісні, близьку і до польських мелодичних форм (наприклад, мазурковий розмір, притаманний польським любовним пісням).

Франко не наслідував польські джерела безпосередньо, але органічно вбирав у власну поезію спільні слов'янські образи— русалку, лісовика, образ

дороги, мандрівника, кобзаря, які також часто трапляються в польській усній традиції.

У прозі Франка також помітний інтерес до польської міфології, легенд релігійних вірувань. У новелі *«Сойчине крило»* звучить мотив “покараної гордості»л – типовий для польських легенд про душу, що не знаходить спокою.

У повісті *«Для домашнього огнища»* образ жіночої жертвності перегукується з польськими фольклорними історіями про вірність і страждання жінки в неволі.

Крім того, у Франкових прозових творах зустрічаються риси польського романтизму, що виріс із народної традиції (Міцкевич, Словацький). Його герої часто опиняються між двома світами – реальним і потойбічним, як у польських баладах.

Особливо виразним є мотив зради й покаяння, який Франко трактує по-новому – не як фатальний гріх, а як можливість морального очищення. Це свідчить про глибше філософське осмислення народних тем.

Франко переосмислює польські фольклорні мотиви відповідно до українських реалій. Якщо в польському фольклорі часто переважає шляхетсько-релігійна патетика, то Франко «демократизує» ці сюжети – переносить їх у селянське середовище, надає соціального звучання.

Наприклад:

- Мотив «смерті за кохання» у Франка перетворюється на символ жертвності за правду (*«Мойсей»*).
- Мотив «вірності духів» стає метафорою національної пам’яті (*«Смерть Каїна»*).
- Польський образ «матері Божої, що плаче над народом» у Франка набуває світського змісту – це “мати-Україна”, що страждає за своїх дітей.

Через художню трансформацію Франко творить європейську модель українського фольклорного мислення, у якій національне й інтернаціональне поєднуються природно.

Видатний український дослідник широко використовував фольклор польського народу в своїх наукових працях. Він часто ілюстрував власні теоретичні твердження прикладами зі збірок польських фольклористів. Так, польські народні пісні наводяться в багатьох його дослідженнях, в тому числі в «Студіях над українськими народними піснями». Франко звертається тут до збірок І. Войціцького «Pieśniludupolskiego», «PieśniluduBiłochrobatów», З.Глогера«Starodawnedumyipieśni», Ж. Паулі «Pieśniluduruskiego», О.Кольберга «Pieśniludupolskiego» та інших джерел. Більшість із наведених польських варіантів автор «Студій...», іноді занадто категорично, вважає переробками українських або чесько-моравських пісень.

Франкові «Студії...» дали дослідникам науково оброблений цикл пісень про турків, що хронологічно починається піснею про смерть королевича в битві з турками, яку І.Франко вважав народною пам'яткою битви під Варною в 1444р. До цього циклу належать пісні про Стефана – воєводу, про Івана та Мар'яну. Ці пісні належать до XV-XVI ст. До циклу пам'яток про зносини українців з турками належать також найстарші козацькі думи, що виникли від кінця XVI до половини XVII ст. (про бурю на Чорнім морі, про Марусю Богуславку, про Самійла Кішку).

І. Франко зробив у «Передньому слові» до «Студій» короткий огляд праць своїх попередників – М.Драгоманова, М.Костомарова, П.Житецького, О.Веселовського, Ореста і Всеволода Міллерів, Ю.Полівки. Цей огляд завершується висновком І.Франка про потребу спеціального дослідження українських народних пісень, де було б перебрано текст за текстом, варіант за варіантом, що дозволило б «пов'язати ті пісні скільки можна з певними територіями нашої країни, з певними історичними традиціями з культурною і політичною еволюцією нашого народу».

Чималий розділ «Студій над українськими народними піснями» присвятив І.Франко пісні про Байду. У 1 томі «Студій...» він згадує її серед пісень турецького циклу, складених у XV-XVI ст. Він вважав, що ця пісня висуває перед дослідником два ряди питань: щодо тексту і щодо історичної основи.

Цікавим є і міркування І.Франка про розповсюджену пісенну тему: дівчина-воячка іде на війну і визначається серед чоловіків.

Розглядаючи пісню про Ведмедівку, І.Франко демонструє, як складається історична пісенна традиція українського народу. Проаналізувавши чимало джерел (праці М.Драгоманова, літопис Грабянки, літопис Самовидця і ін.) І.Франко доходить висновку, що нападу турків на Ведмедівку фактично не було. Але були криваві події в Кам'янці, Лисянці, Ладижині, Умані), а народна традиція перенесла подробиці описів тих подій на Ведмедівку.

Аналізуючи пісню про битву під Хотиним 1739р., яка завершилася перемогою над турками, І.Франко зауважує брак конкретних описів і «шаблонний малюнок битви та втеки турків»:

В славнім місті під Хотиним, гей-гей, у потоку,

Ой б'ється турок з москалем більше як півроку.

Приступаючи до розбору народної пісні про Коваленка, І.Франко не тільки згадує про два століття татарського лихоліття на Україні, а й подає звід записок польських літописців М.Кромера, М.Бельського, М.Стрийковського про татарські напади на Україну в XV столітті.

В циклі українських народних пісень про боротьбу з татарами виділяє Франко групу пісень сумнівного походження й невисокої поетичної вартості, припускаючи, що вони були складені поляками. Дослідник називає їх польською течією української історичної традиції.

Ми вже згадували про недрукований початок праці Франка «Польські та білоруські причинки до студій над українськими народними піснями». Зокрема, дослідник зупиняється тут на

характеристиці збірки «IDniestraPiosnkiwieśnaczekznadNiemna, Dniepra» (Wilno, 1845), упорядником якої був, на його думку, Ян Чечот, один з університетських товаришів Адама Міцкевича. Збірка ця, як вважає Франко, не має особливої наукової вартості, бо частину її складають не оригінальні записи, а наслідування і переспіви народних пісень.

Цікаві думки Івана Франка про зв'язок між українською народною піснею і віршами та поемами С.Твардовського, В.Потоцького, Т.Ленартовича. У статті «До історії коломийкового розміру» вчений відзначає, що популярний в Україні в ХІХ ст. коломийковий розмір зустрічається у творах деяких польських авторів, наприклад, в поемі Т.Ленартовича «BitwaRasławicka».

Іван Франко завжди наполягав на необхідності вивчення не тільки словесної, а й мелодичної форми народних пісень. Він часто говорив про потребу студіювати народні мелодії і саме народність вважав найбільш позитивною рисою творчості кращих українських композиторів. У польській пресі, крім коротких інформаційних повідомлень про музичне життя Галичини (у відділі «ZRusiGalicyjskiej» газети «Prawda»), Франко надрукував великий за обсягом реферат «Muzykapolskairuska» («KurjerLwowski», 1892, № 239-249), оснований на книзі Фр. Біліцького «DieMusikdasbeidenPolen».

Тут Франко виявив прекрасне знання польської народної музики.

3.2. Іван Франко про мандрівні фольклорні сюжети у польських працях

Іван Франко завжди цікавився найновішими працями сучасних йому дослідників фольклору, слідкував за розвитком теоретичної думки, і в численних статтях та рецензіях дав оцінку основним напрямкам фольклористики.

Як відомо, в другій половині XIX ст. в Європі поширилися теорії, які намагалися пояснити походження народної творчості і особливості розвитку окремих жанрів, а в межах одного жанру – окремих сюжетів і мотивів. До того часу вже був зібраний величезний матеріал, що не вкладався більше в рамки міфологічної теорії. Особливо вражала дослідників та обставина, що у різних народів, в різних кінцях земної кулі були виявлені схожі фольклорні сюжети, однакові звичаї, повір'я і т. ін. Постійно стежачи за подіями наукового життя, Іван Франко, звичайно, не міг не відгукнутися на роботи прихильників „міграційної” школи. У доповіді „Najnowszeprądywludoznawstwie” він говорить про історію виникнення «школи запозичень», її зародження вчений пов'язує із зверненням відомих європейських дослідників до студій над літературою середньовіччя: «...оживлення студій над середньовіччям мало також могутній вплив на розвиток народознавства, бо показало органічний зв'язок між багатьма легендами, віруваннями, звичаями та перекладами середньовіччя і тими, які до сьогодні збереглися в лоні європейських народів».

Франко залишається оригінальним дослідником, а не сліпим послідовником чужих думок. Звернемося, наприклад, до двох

тематично зв'язаних його статей – «Wojna Żydowska» і «Jeszcze „Wojna Żydowska».

У першій з них автор простежує зв'язок між дотепним анекдотом, почутим у Нагуєвичах, старою польською поемою «Żydoswaros» і біблійною повістю про поразку фараона на Червонім морі, згадуючи також деякі інші фольклорні та літературні твори. Важливим у роботі Франка є твердження, що всі ці твори не були направлені на висміювання єврейського народу, що в них висміюються вади й помилки, властиві людській натурі взагалі.

Стаття «Jeszcze «Wojna Żydowska» присвячена більш давнім свідченням побутування даної теми в літературі й фольклорі східних та слов'янських народів. Іван Франко підкреслює, що в даному випадку мова йде про тему з незвичайною структурою, яка є ніби формою, що переходила від народу до народу, набуваючи нових подробиць в залежності від історичних та національних обставин і узгоджуючись з місцевими літературними традиціями. Він не погоджувався з намаганнями окремих вчених поставити будь-який національний фольклорний твір в залежність від духовного надбання східних народів.

У розвідці під назвою «Psiakrew» і «psiawiara» Франко робить порівняльне дослідження історії та джерел образливих кличок. Він вважав, що деякі темні за змістом лайливі вирази незрозумілі без знання тих середньовічних легенд і повістей, які дали початок їх вживанню. Часто первісне значення цих виразів не мало іронічного або погордливого смислу, і лише згодом дані словосполучення стали сприйматися як образи чи лайки. Наприкінці роботи вчений пояснює мету свого звернення до такої теми – допомогти людям різних національностей і різної віри покінчити з передсудами, взаємною зневагою та недовір'ям.

Паралельно з міграційною школою в тогочасній фольклористиці розвинулася теорія про безпосередній зв'язок фольклорних творів з

реальною історією народу. Вчені „історичної школи” заперечували тезу міфологів про те, що початки фольклору треба шукати в праісторичних часах, і вважали, що зміст будь-якого твору відповідає певним історичним подіям.

До появи статті „Дві школи в фольклористиці” (1901 рік) у нього не було й натяку на якісь інші методи, крім компаративістичного. Класично порівняльно-типологічним, тобто компаративістичним, методом, який загальноприйнято називати порівняльно-історичним, написана переважна більшість статей Франка до 1901 року (стаття «Українська пісня в Сербії» (1899 рік)).

Національні нововкраплення, тільки польські, шукає він і в зафіксованій у листах повісті про смерть козацького ватажка Северина Наливайка.

Походження легенди про смерть Наливайка, яка побутувала лише в писемних джерелах і не була відома в усному побутуванні, Франко небезпідставно вбачає в переробці старовинної повісті про Фаларіса. Стаття про це „Наливайко в мідянім биці” з’явилася друком 1906 року. Однак якісь паростки історично культурного позитивізму в ній уже помітні. Зокрема мотив кари Северина Наливайка він розцінює з-поміж інших версій і як можливий „витвір шляхетської фантазії, яка під враженням пізніших козацьких завірюх чимраз сердитіше малювала кінець першого її ініціатора, не знаходячи достатнього задоволення лише від тої жорстокості, яку змалював у своїй повісті Фаларіс”.

Міграційна теорія визначає хід Франкових думок і в його праці „До історії українського вертепу XVIII віку” (1906 рік). У праці „Студії над українськими народними піснями”, яка побачила в цей час світ у своїй найповнішій редакції, уміщено статті різних років написання, тому в ній ще достатньо й компаративізму. Тимчасом у статті „Як творилася слов’янська міфологія” цій своєрідній рецензії на одну-єдину думку О.Веселовського з приводу походження слов’янської колядки

про створення світу двома голубами (1907 рік), Франко вже постає як зрілий адепт культурно-історичної школи.

Оригінальне українське походження І.Франко здебільшого обмежував лише пісennими творами. Пісня про Стефана-воєводу з її яскравими рисами покутсько-гуцульського діалекту, проте, на думку Франка, виказує лише можливе місце її виникнення.

І.Франко обстоює об'єктивне пізнання явищ усної народної традиційної культури в розмаїтих взаємозв'язках, саморозвитку, трансформації жанрів, динаміці. Це спонукало до класифікування й систематизування фольклорного матеріалу, дослідження конкретно-історичної наповненості творів, їхньої художньо-естетичної значущості, жанрової специфіки, форми, ритміки, стилю тощо.

Займаючись питаннями виникнення й розвитку народної драми, Іван Франко звертався і до проблеми взаємозв'язку між народним театром Польщі та України. Вчений розглянув питання про походження вертепу в Україні, навколо якого в той час точилася дискусія. У роботі «До історії українського вертепа XVIII в.». Франко порівнює вертеп з «шопкою» і робить висновок, що в їх основі лежать однакові елементи – «властива лялькова драма чи комедія» і «духовна драма про різдво Христово, прихід трьох царів та Ірода». Він заперечує цілковиту залежність вертепу від «шопки», але припускає можливість існування взаємних впливів між ними. В окремих записах вертепної драми Франко знаходить прямі запозичення з «шопки». Категорично виступає вчений проти думки Драгоманова, що вертеп на Україні з'явився в XVI ст. під впливом лялькового театру львівських німців.

Аналізуючи джерела свого дослідження, І.Франко критикує третю частину книги Е.Ізопольського «*Badaniapodań ludowych*».

Франко аргументовано доводить, що українська вертепна драма виникла одночасно з польською шопкою чи навіть раніше. Для обґрунтування цієї тези, вчений проаналізував величезну кількість

різноманітних джерел. У праці «До історії українського вертепу XVIII в.» І.Франко розглянув відмінності між ляльковою драмою і драмою з живими акторами. Він писав: „Донедавна ще держалася в науці думка, що лялькова драма була наслідуванням, копією, найчастіше пародією дійсної драми з живими акторами”. Відомий дослідник української вертепної драми Й. Ю. Федас зазначає, що саме завдяки І.Франкові ми можемо говорити не тільки про ляльковий і «живий» вертеп, але і про комбіновану форму вертепу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що фольклор польського народу відіграв помітну роль у науковій і художній спадщині Івана Франка. Аналіз діяльності Івана Франка як теоретика та дослідника польського фольклору засвідчує:

1. Франко – ключова постать у розвитку слов'янського порівняльного літературознавства.
2. Його праці з польської народної творчості мають фундаментальне значення для розуміння польської культури.
3. Він першим науково обґрунтував глибоку взаємодію українського й польського фольклору.
4. Франкові методи дослідження (історико-генетичний, компаративний, етнографічний) залишаються актуальними й сьогодні.
5. Його спадщина є цінним ресурсом для уроків зарубіжної літератури, особливо під час вивчення творів польських письменників.
6. Використання франкових ідей у школі допомагає учням глибше зрозуміти взаємозв'язок культур, розвивати критичне мислення й формувати європейську культурну свідомість.

Франко розглядав фольклор як джерело історичної пам'яті та духовного єднання народів. Його інтерес до польського фольклору зумовлений прагненням до пізнання спільного коріння слов'янських культур.

У наукових працях Франко систематично використовував польські народні тексти як порівняльний матеріал, наголошуючи на їхній спорідненості з українськими.

Іван Франко був не лише письменником, а й одним із перших системних фольклористів Європи. Він розглядав народну творчість як форму історичної пам'яті нації. У статті *«Що таке народна пісня?»* Франко визначав пісню як «живу душу народу, його історію, почуття, віру».

Основні напрями його фольклористичних праць:

- збір і публікація народних текстів;
- аналіз сюжетів, мотивів, жанрів;
- вивчення взаємозв'язків фольклору й літератури;
- компаративістика – зіставлення українського фольклору з творами інших народів.

Він створив понад 60 праць із фольклористики, серед них: *«Студії над українськими народними піснями»*, *«До історії української народної пісні»*, *«Жіноча неволя в руських піснях народних»*.

У поезії та прозі письменника польські фольклорні мотиви зазнають художньої трансформації, стаючи носіями національних і загальнолюдських ідей.

Франкова творчість сприяла розвитку українсько-польського культурного діалогу, а його підхід до фольклору засвідчує ранні форми європейського мислення в українській гуманітаристиці.

Дослідження польського фольклору у спадщині Івана Франка відкриває перспективи для подальшого порівняльного аналізу української та польської словесної традиції.

Франко належав до покоління, яке шукало шляхів порозуміння між народами. У його художньому світі український і польський фольклор утворюють простір діалогу – не конфлікту, а взаємного доповнення.

У вірші *«Не пора, не пора...»* поряд із українським національним пафосом відчутна ритміка польських патріотичних пісень; у циклі *«Із літ моєї молодості»* звучить тема культурної єдності слов'ян.

Таким чином, польський фольклор для Франка – не «чужий матеріал», а символ духовної єдності Східної Європи, утілення ідеї «єднання у різноманітті».

У поезії та прозі І. Франка польські фольклорні мотиви виконують художню, символічну й ідейну функцію. Франко переосмислює ці мотиви, поєднуючи народну традицію з філософсько-гуманістичними темами. Польські впливи в його творчості свідчать про глибоке розуміння спільної слов'янської культурної спадщини. Художня спадщина Франка демонструє ідею культурного синтезу як основу національного і європейського поступу.

Розглянутий матеріал показує, що Іван Франко розглядав українську, польську та інші слов'янські культури як складну, динамічну систему. Саме в широкому культурологічному контексті вивчалися літературні, фольклорні і фольклористичні взаємини польського і українського народів. Важливо підкреслити, що він був не лише істориком польської літератури, зокрема фольклору, а й добрим її теоретиком, критиком та, насамкінець, активним учасником літературного процесу, котрий не лише вивчав українсько-польські контакти того часу, а й багато працював над їхнім розширенням і зміцненням.

Роль Івана Франка у розвитку українсько-польських фольклорно-літературних та фольклористичних взаємин вбачаємо також у таких аспектах його діяльності, як розробка проблем теорії і методики вивчення фольклору; конкретні порівняльні дослідження народної творчості українців і поляків; особисті контакти з науковими організаціями і окремими польськими фольклористами та етнографами; популяризація фольклору шляхом перекладу та використання фольклорних сюжетів і образів у поетичній творчості.

Увагу Івана Франка постійно привертала наукова діяльність польських фольклористів. Свідченням цього є численні його рецензії на праці польських науковців, тривале листування з ними Великого

наукового значення для польських і українських фольклористів набула стаття Івана Франка «*Jak powstaje pieśń ludowa*», опублікована в часописі «*Ruch*» за 1887 рік, у якій автор переконливо доводив, наперекір існуючій думці про занепад народної творчості, що творцем і носієм фольклору є народ, творчий потенціал якого невичерпний.

Іван Франко у творчих та наукових стосунках з польськими фольклористами шукали шляхи, якими можна було б піднести науковий рівень публікацій, забезпечити ґрунтовне його коментування. Окреслимо кілька основних постулатів, що виникли як результат цих спільних пошуків: 1) І. Франко вбачав у зверненні до фольклору своєрідну школу виховання інтелігенції; він закликав записувати уснопоетичний матеріал, бо твердо вірив, що народні твори дають можливість «заглянути в душу і цілого народу»; 2) усна словесність, за переконанням Івана Франка, розширює знання про народ і вказує їй, „де й чого вона має вчитися та набирати з великого скарбу людської освіти”; 3) Івана Франка хвилювали проблеми наукового видання народнопоетичних творів, що вимагало чіткої класифікації, систематизації у публікаціях; він піддав гострій критиці відсутність варіантів та паралелей, аналогій з іншими фольклорними виданнями, особливо наголосив на неповній паспортизації, в якій не вказувалося прізвищ інформаторів та відомостей про них тощо; 4) великого значення Іван Франко надавав справі популяризації фольклорних творів обох народів, використання їх сюжетів, мотивів та образів у художній творчості.

Матеріали нашої роботи дозволяють дійти висновку, що сам Іван Франко доклав великих зусиль справі популяризації як українського, так і польського фольклору

Видатний український дослідник широко використовував фольклор польського народу в своїх наукових працях. Він часто

ілюстрував власні теоретичні твердження прикладами зі збірок польських фольклористів.

Питання про спільні риси української народної пісенності і старої польської літератури, поставлене Іваном Франком, важливе для фольклористів і дослідників літератури.

Міркування Івана Франка про південнослов'янську основу багатьох творів української народної словесності і нині не втратили свого значення.

Івана Франка цікавили й інші жанри польського фольклору – загадка, легенда, народна драма. Так, у студії «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних» Іван Франко аналізує вплив первісної релігії та, відповідно, міфології на сучасну поезію. Спільні риси в українського і польського фольклору вчений ілюструє прикладами із загадок.

Іван Франко робить висновки про мандрівні фольклорні сюжети

Займаючись питаннями виникнення й розвитку народної драми, Іван Франко звертався і до проблеми взаємозв'язку між народним театром Польщі та України. Іван Франко неодноразово звертався також до актуальної і в наш час проблеми фольклорно-літературних зв'язків. Він присвятив ряд статей творчості польських письменників.

Упродовж усього творчого шляху Іван Франко звертався до фольклорної скарбниці. Художні пошуки митця були нерозривно пов'язані з різними сферами духовного і матеріального буття народу, закріпленому у фольклорі, звичаях, обрядах, народному мистецтві. Матеріали нашого дослідження дозволяють дійти висновку, що ці художні пошуки однаково властиві як науковим розвідкам у царині фольклористики, етнографії та літературної критики, так і художньому спадку письменника. На основі глибокого вивчення фольклору багатьох народів Івано Франко виробив принципи художнього освоєння фольклору, актуальність яких не втратилася й сьогодні.

Український вчений завжди звертався до актуальних наукових проблем, висловлював цікаві думки з питань фольклорно-літературних зв'язків, використовував народну поезію поляків у своїх дослідженнях. Важливою сторінкою творчої і популяризаторської діяльності Франка є його прагнення ознайомити польських читачів з фольклором України, для чого він перекладає ряд українських ліричних пісень на польську мову.

Всі ці факти яскраво свідчать про значну роль Івана Франка в розвитку польсько-українських фольклористичних взаємин.

Значення франкових праць для сучасного фольклорознавства

Роботи Франка мають:

Наукове значення

- формують основу сучасної компаративістики;
- дають матеріал для типології казок;
- розкривають історію польсько-українських культурних контактів.

Педагогічне значення

- допомагають учителям будувати міжкультурні паралелі;
- роблять уроки літератури глибшими й цікавішими;
- формують у школярів історико-культурне мислення.

Культурологічне значення

- сприяють взаєморозумінню між народами;
- показують спільність слов'янської спадщини.

Література

4. Боронь О. *Фольклор у науковій системі І. Франка*. – Львів, 2015.
5. Гнатюк М. *Іван Франко і польська культура*. – Львів: ЛНУ, 2001.
6. Гнатюк М. Іван Франко в українському літературному житті 90-х років XIX століття / М. Гнатюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць. – Львів, 2012. – Вип. 21 : Scripta Manent. Ювілейний зб. на пошану Б. Якимовича. – С.197 – 208.
7. Грабівська Г.Іван Франко про український театр: на матеріалі польського часопису «Kurjer Lwowski» / Г. Грабівська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 10. – С. 35 – 37.
8. Гундорова Т. *Франко не каменяє: модерні проєкції класика*. – К., 2019.
9. Дей О. *Фольклористична діяльність Івана Франка*. – К.: Наукова думка, 1981.
10. Зимомря І. *Іван Франко і слов'янський світ*. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2006.
11. Кондратюк К. Іван Франко – публіцист / К. Кондратюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. праць – Львів, 2012. – Вип. 21 : Scripta Manent. Ювілейний зб. на пошану Б. Якимовича. – С. 417 – 423.

12. Назаренко Л. Система уроків з вивчення творчості Івана Франка /Л. Назаренко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – № 1. – С. 24–27.
13. Нахлік Є. *Іван Франко і польська література*. – Львів, 1991.
14. Погребенник Я. *Франко і проблеми народної творчості*. – Львів, 1998.
15. Приходько І. Еістолярій письменника на уроці української літератури / І. Приходько // Педагогічна думка. – 2013. – №3. – С. 15-20.
16. Тихолоз Б. Іван Франко – doktor universalis: до 155-ліття від дня народження / Богдан Тихолоз // Франкознавчі студії : зб. наук. праць / – Дрогобич : Коло, 2012. – Вип. 5. – С. 3–15.
17. Франко І. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu/ І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1980. – Т.27. – С. 210-215.
18. Франко І. Поезія Яна Каспровича / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1980. – Т. 27. – С. 257-264.
19. Франко І. Поет-герой. Пам'яті Северина Гощинського в річницю Бельведерської ночі / І.Франко // Франко І. Зібр. творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1980. – Т. 27. – С. 334 – 337.
20. Франко І. Як виникають народні пісні / І.Франко // Франко І. Зібр. творів: У 50-ти томах –К: наук. Думка, 1980. – Т. 27. – С. 57-66.
21. Франко І. Нариси з історії української літератури в Галичині / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах – К: Наук. думка, 1980. – Т. 27. – С. 130-148.
22. Франко І. Pokucie. Obraz etnograficzny. Skreslił O.Kolberg. Tom III. Kraków, 1888 / І.Франко // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1980. – Т. 27. – С. 348–349.
23. Франко І. Говоримо про вовка, скажімо і за вовка / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1980. – Т. 28. – С. 167-175.

- 24.Франко І. Етнологія та історія літератури / І.Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 29. – С. 273-282.
- 25.Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних / І.Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 29. – С.210-253.
- 26.Франко І. Дві школи в фольклористиці / І.Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 29. – С. 416 – 424.
- 27.Франко І. Сучасні польські поети / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1981. – т. 31.– С. 385-412.
- 28.Франко І. Уваги про галицько-руський театр / І.Франко // Франко І. Зібрання Творів: У 50-ти томах –К: наук. Думка, 1982. – Т. 33. – С. 18-24.
- 29.Франко І. Богдан Залеський / І.Франко // Франко І. Зібрання Творів: У 50-ти томах –К: наук. Думка, 1982. – Т. 33. – С. 291-292.
- 30.Франко І. Шевченко – ляхам / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1982. – Т. 35. – С. 172-183.
- 31.Франко І. До збирачів етнографічних матеріалів / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах – К: Наук. думка, 1982. – Т. 35. – С. 412-414.
- 32.Франко І. До історії українського вертепу XVIII віку / І.Франко// Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1982. – Т.36. – С. 170-375.
- 33.Франко І. Найстарша українська народна пісня / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах – К: Наук. думка, 1982. – Т. 37. – С. 216-221.
- 34.Франко І. Студії над українськими народними піснями / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах –К: Наук. думка, 1984. – Т.42.– С.7-491.

- 35.Франко І. Дещо про польсько-українські відносини / І.Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах – К.: Наукова думка, 1986 – Т.46. – Кн..2. – С.258 – 279.
- 36.Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах – К.: Наукова думка, 1986. – Т.48 - 50. Листи. – 767 с, 810 с., 703с.
- 37.Франко І. *Зібрання творів у 50 томах.* – К.: Наукова думка, 1976 – 1986.
- 38.Франко І. *Студії над українськими народними піснями.* – Т. 26.
- 39.Франко І. *До історії української народної пісні.* – Т. 27.
- 40.Франко І. *Жіноча неволя в руських піснях народних.* – Т. 28.
- 41.Франко І. *Листи до М. Павлика, О. Барвінського, М. Драгоманова.*\
- 42.Kolberg O. *Lud. Obrazy etnograficzne.* – Kraków, 1865–1890.
- 43.Moszyński K. *Kultura ludowa Słowian.* – Kraków, 1967.
- 44.Krzyżanowski J. *W kręgu legend i podań polskich.* – Warszawa, 1974.

Додатки

КОНСПЕКТ УРОКУ (10 клас)

Тема уроку:

Іван Франко як теоретик та дослідник польського фольклору. Взаємозв'язки українсько-польських фольклорних традицій.

Мета уроку:

Навчальна

- Розкрити внесок Івана Франка у вивчення польського фольклору.
- Ознайомити учнів із основними науковими працями Франка в галузі фольклористики.
- Показати зв'язки між українським та польським фольклором, які аналізував учений.

Розвивальна

- Розвивати вміння працювати з науковими текстами та здійснювати порівняльний аналіз.
- Формувати навички критичного мислення, вміння робити висновки на основі фактів.

Виховна

- Виховувати повагу до культурних традицій інших народів.
- Підкреслити значення міжкультурного діалогу та взаємозбагачення.

Тип уроку: комбінований (вивчення нового матеріалу + формування знань і вмінь).

Обладнання:

- портрет Івана Франка;
- мультимедійна презентація (за наявності);
- уривки зі статей Франка про польську народну творчість;
- порівняльні тексти українських та польських народних пісень/казок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Привітання. Налаштування класу на роботу. Коротка мотивація:

«Чому Іван Франко цікавився польською народною культурою?»

II. Актуалізація опорних знань

- Коротке пригадування життєпису І. Франка.
- Що таке фольклор? Основні жанри.
- Яку роль відіграло середовище Галичини у формуванні наукових інтересів Франка?

III. Оголошення теми, мети уроку

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Іван Франко — учений-енциклопедист

- Філолог, етнограф, фольклорист, літературознавець.
- Його дослідження охоплюють український, польський, сербський, німецький та інші фольклори.
- Акцент: у Галичині Франко мав безпосередній доступ до польської культури, що сприяло глибокому науковому аналізу.

2. Дослідження Франком польського фольклору

Основні праці:

- «Студії над українськими і польськими піснями»
- «Польські народні пісні в Галичині»

- Рецензії на видання польських збірників фольклору (колекції К. Колберга та ін.)

Ключові положення Франка як теоретика:

- фольклор — це «жива народна творчість», що розкриває дух нації;
- жоден народ не розвивається ізольовано: існують культурні перетоки;
- український та польський фольклори мають спільні мотиви, образи, типи персонажів (козацько-шляхетські балади, русалчин цикл, соціально-побутові пісні).

3. Напрями аналізу польського фольклору у працях Франка

- Порівняльно-історичний метод: вивчення спільних витоків.
- Жанрова класифікація: описи обрядів, пісень, казок.
- Соціальний аспект: увага до селянської культури як джерела народності.
- Етнопсихологія: зв'язок фольклору з характером і світоглядом польського народу.

4. Взаємозв'язки українського та польського фольклору (за Франком)

- спільні історичні сюжети (боротьба, визвольні мотиви, прикордонні контакти);
- балади з подібними сюжетами (про зраду, кохання, смерть, втрату);
- схожість обрядової поезії (веснянки, колядки, весільні пісні);
- вплив польської літературної традиції на українську та навпаки.

5. Значення наукової діяльності І. Франка

- заклав основу української компаративної фольклористики;
- увів польський фольклор до системи порівняльних слов'янських студій;
- сприяв розвитку міжкультурного розуміння в Галичині кінця XIX ст.;
- удосконалив методику аналізу народної творчості, актуальну й сьогодні.

V. Закріплення матеріалу

(Завдання можна виконати в групах)

1. Порівняльна таблиця:

Учні отримують уривки з української та польської народних пісень. Завдання — знайти спільні образи, ритмомелодику, мотиви (за методом Франка).

2. Міні-дискусія:

Чому для Франка було важливо вивчати польський фольклор? Як це вписується в концепцію європейської культури?

3. Заповнити схему «Франко — дослідник польської народної культури», де зазначити:

- джерела;
- методи;
- теми;
- наукові висновки.

VI. Підсумок уроку

- коротке узагальнення вчителя;
- акцент на міжкультурному характері діяльності Франка;
- висновок: Франко — один із перших українських науковців, що комплексно досліджував фольклор сусіднього народу, роблячи це з об'єктивністю, повагою та науковою точністю.

VII. Домашнє завдання

На вибір:

1. Написати міні-есе (0,5–1 сторінка) на тему:
«Що дає сучасним учням звернення Івана Франка до польського фольклору?»
2. Підготувати коротке повідомлення про збирачів польського фольклору (наприклад, О. Кольберг) та ставлення Франка до їхньої роботи.
3. Виконати порівняльний аналіз двох балад (української та польської) за планом.

ФРАГМЕНТ УРОКУ №1 (10 КЛАС)

Тема: Адам Міцкевич і народна творчість: погляд Івана Франка

Тип уроку: комбінований (вивчення нового матеріалу + елементи дискусії та компаративного аналізу)

Мета уроку:

Навчальна:

- ознайомити учнів із поглядами Івана Франка на творчість Адама Міцкевича;
- простежити фольклорні джерела балад Міцкевича;
- порівняти польські фольклорні мотиви з українськими.

Розвивальна:

- формувати вміння компаративного аналізу;
- розвивати навички виразного читання і критичного мислення;
- удосконалювати культуру аргументованого висловлювання.

Виховна:

- виховувати інтерес до культур народів Європи;
- сприяти розвитку толерантності та поваги до різних фольклорних традицій;
- показати значення творчого діалогу між народами.

Обладнання:

- портрети Івана Франка та Адама Міцкевича;
- текст балад «Світезянка», «Рибка» або ін., за вибором учителя;
- мультимедійна презентація (за наявності);
- таблиця «Фольклорні мотиви в баладах Міцкевича»;

- уривки з франкових статей про Міцкевича.

Хід уроку

I. Організаційний момент

(1–2 хв)

Привітання, налаштування на роботу. Коротка мотиваційна бесіда про те, що фольклор – духовний код народу, який часто стає джерелом великих літературних творів.

II. Актуалізація опорних знань

(5 хв)

Бесіда:

1. Що таке балада як жанр?
2. Які особливості романтизму вам відомі?
3. Які мотиви найчастіше зустрічаються в народних баладних сюжетах?
4. Чи можна вважати польську та українську фольклорні традиції спорідненими?

Учитель підкреслює, що саме ці теми досліджував Іван Франко.

III. Повідомлення теми й мети уроку

(1–2 хв)

Учитель оголошує тему та звертає увагу: сьогодні учні побачать, як видатний український учений Іван Франко оцінював творчість польського поета Адама Міцкевича, і як фольклор став основою балад.

IV. Вступне слово вчителя: Франко про Міцкевича

(7–8 хв)

Коротка розповідь:

- Іван Франко вважав Міцкевича одним із найвидатніших представників романтизму.
- Він наголошував, що балади Міцкевича є «глибоко народними за духом», хоча й авторськими за формою.

- Франко підкреслював, що Міцкевич не копіював народні твори, а творчо переосмислював фольклор, зберігаючи національні особливості польської культури.
- Учений відзначав спорідненість певних мотивів польських балад з українськими, проте вважав їх самостійними, оригінальними витворами польського поета.

Ключова цитата Франка (для роботи в класі):

«Міцкевич відчув народну душу, але не підкорився їй сліпо; він оживив її у власній поетичній фантазії».

V. Робота з текстом балади Адама Міцкевича

(10–12 хв)

Учитель пропонує учням виразно прочитати баладу «Світезянка» або «Рибка».

Після читання – коротка розмова:

- Які фантастичні образи присутні в тексті?
- Які народні уявлення вони відтворюють?
- Чи схожі ці образи на персонажів українських балад і легенд?

Складання таблиці (учні занотовують у зошити):

Елемент	У баладі Міцкевича	У фольклорі (польському/українському)
Образ водяної дівчини	Світезянка	Русалка / водяниця
Мотив покарання зрадника	Є	Є в українських і польських казках
Фантастичний простір	Озеро Світязь	Озера/річки як сакральний простір

VI. Мікродискусія: «Народне і авторське в баладах Міцкевича»

(5–7 хв)

Учитель ставить проблемне питання:

«Чи можна вважати балади Міцкевича народними?»

Аргументи за Франком:

- присутність фольклорних мотивів;
- народна мораль;
- міфологічна символіка.

Аргументи для дискусії:

- наявність індивідуального авторського стилю;
- романтична емоційність;
- літературні художні засоби, відсутні у фольклорі.

Учні підсумовують: Міцкевич створює новий тип літературної балади, що базується на народній традиції, але має авторську глибину.

VII. Порівняння з українським фольклором (за Франком)

(5 хв)

Учитель подає короткі уривки з українських балад або легенд (про русалок, утоплених дівчат, чарівниць). Учні визначають:

- спільні мотиви (любов, зрада, покарання);
- спільні образи (русалки, водяні духи);
- відмінності (тональність, символіка, географічна локальність).

Висновок Франка: поляки й українці мають спільні праслов'янські мотиви, але кожна культура трансформує їх по-своєму.

VIII. Узагальнення та рефлексія

(3–4 хв)

Метод «Незакінчене речення»:

Учні завершують фрази:

- «Сьогодні я дізнався, що...»
- «У баладах Міцкевича мене вразило...»
- «На думку Франка, особливість Міцкевича полягає в тому, що...»
- «Фольклор у літературі важливий, тому що...»

ІХ. Домашнє завдання

Обов'язкове:

Написати міні-есе (0,5 стор.):

«Чому, на думку Франка, Міцкевич відкрив нове бачення народної балади?»

За бажанням:

Створити порівняльну діаграму «Польська й українська демонологія».

ФРАГМЕНТ УРОКУ №2 (11 КЛАС)

Тема: Польська казка крізь призму франкової компаративістики

Тип уроку: комбінований (аналіз тексту, компаративний підхід, дискусія)

Мета уроку:

Навчальна:

- ознайомити учнів із методологією компаративістики Івана Франка;
- розкрити особливості польської народної казки;
- порівняти польські казкові сюжети з українськими на основі франкових підходів.

Розвивальна:

- формувати навички порівняльного аналізу;
- розвивати критичне та історико-культурне мислення;
- навчити учнів бачити міжнаціональні зв'язки у фольклорі.

Виховна:

- виховувати повагу до культур інших народів;
- формувати розуміння спільних слов'янських коренів;
- сприяти гармонійному міжкультурному діалогу.

Обладнання:

- текст польської казки «Пан Твардовський» (або ін.: «Про короля, що боявся смерті», «Чарівний столик», «Ян і біси»);
- таблиця «Порівняльні риси польської й української казок»;
- фрагменти праць Івана Франка;
- мультимедійна презентація.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент (1–2 хв)

Коротке налаштування на роботу. Учитель оголошує, що сьогодні учні подивляться на польську казку “очима Івана Франка”.

II. Актуалізація опорних знань (3–5 хв)

Міні-бесіда:

1. Які різновиди казок ви знаєте?
2. У чому полягає специфіка народної казки?
3. Які елементи магічного та фантастичного найчастіше зустрічаються в слов'янському фольклорі?
4. Що таке компаративістика?

Перехід: Франко був одним із перших, хто професійно порівнював фольклорні тексти різних народів.

III. Коротке повідомлення вчителя: Франко як компаративіст (5 хв)

Основні тези:

- Іван Франко був знавцем фольклору багатьох слов'янських народів;
- у своїх дослідженнях він використовував порівняльно-історичний метод;
- він відстежував «міграцію мотивів»– тобто, як казкові сюжети переходять між народами;
- Франко вважав польську казку спорідненою з українською, але підкреслював її своєрідність, гумор, шляхетську сатиричність.

Ключовий акцент: «Франко ніколи не зводив подібність казок до простого запозичення – він шукав їхнє глибинне, слов'янське коріння».

IV. Читання та первинний аналіз польської казки (10 хв)

Учні читають (або слухають) уривок з казки «Пан Твардовський».

Питання після читання:

- Які фантастичні елементи ви помітили?
- Як зображено чорта? Чи нагадує він українського?
- Які риси героя характерні саме для польського національного гумору?
- Чи відчувається у казці сатира на шляхетське суспільство?

Учитель підсумовує: ця казка є однією з найвідоміших у польській традиції, а Франко неодноразово згадував її як чудовий приклад польського «чортівського» фольклору.

V. Міні-лекція: Франко про демонологічні образи в польських казках (5 хв)

Основні положення (адаптовані для учнів):

- Франко вважав, що польський образ чорта майже завжди має комічний характер – він хитрий, але часто програє;
- в українському фольклорі чорт одночасно і страшний, і смішний, але частіше підкреслюється його небезпека;
- Франко підкреслював, що польський гумор «осміює нечисту силу», а український – «викриває її нечистість і неадаптованість»;
- такі відмінності формувалися під впливом історичних обставин і соціального устрою народів.

VI. Компаративний аналіз: польська й українська казки (10 хв)

Учні працюють у парах або малих групах. Завдання:

1. Знайти спільні риси казки «Пан Твардовський» та українських казок про чортів (наприклад, «Як чоловік чорта перевозив», «Козак і нечиста сила»).
2. Позначити відмінності у характері героя й чорта.
3. Визначити, які елементи можуть бути праслов'янськими.

Учні заповнюють таблицю:

Критерій	Польська казка	Українська казка
Образ	шляхтич, хитрун	селянин або козак, дотепник

Критерій	Польська казка	Українська казка
героя		
Образ чорта	марний хитрун, комічний	інколи страшний, але смішний
Мотив	угода з чортом	обдурювання чорта
Мораль	насміх над людськими вадами	перемога людського розуму над нечистим

Висновок учнів (за Франком): казки споріднені за структурою, але різні за національним забарвленням.

VII. Колективна дискусія: «Чому сюжети переходять від народу до народу?»
(5 хв)

Питання для обговорення:

1. Чи могли казкові сюжети бути спільними ще до розділення слов'ян?
2. Як міжкультурні контакти впливають на усну творчість?
3. Чи погоджуєтеся ви з Франком, що казки – це «колективна пам'ять народу»?

Учитель підкреслює роль історичних контактів українців і поляків: спільні поселення, торгівля, війни, сусідство.

VIII. Практична частина: характеристика демонологічних персонажів (5 хв)

Метод «сенкан» або коротка характеристика за 5 словами.

Учні створюють:

1. Чорт у польській казці – 5 слів (напр.: хитрий, смішний, хиткий, марний, легковірний).
2. Чорт в українській казці – 5 слів (напр.: підступний, темний, дурний, небезпечний, перехитрений).

Або: скласти порівняльний міні-коментар на 3–4 речення.

IX. Підсумок уроку (3 хв)

Учитель узагальнює:

- Франкова компаративістика дозволяє глибше зрозуміти польські казки;

- польська і українська демонологія споріднена, але має різне культурне забарвлення;
- Франко прагнув показати цінність кожної національної традиції і зв'язки між ними.

Х. Домашнє завдання

Обов'язкове:

Написати порівняльну міні-есе (1 стор.):

«Чорт у польській та українській казці: за Іваном Франком і моїми спостереженнями».

За бажанням:

Підготувати ілюстрацію або коротку комікс-інтерпретацію польської казки.